

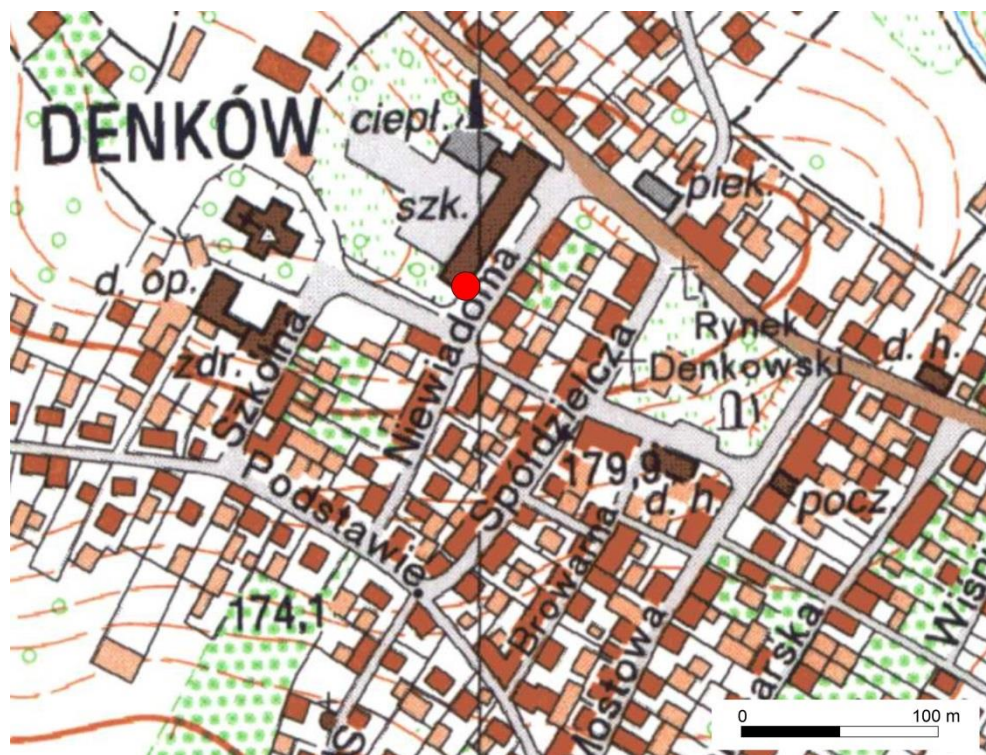
Waldemar Ryszard Brociek, Artur Jedynek, Kamil Kaptur¹

XVII-WIECZNY SKARB MONET Z OSTROWCA ŚWIĘTOKRZYSKIEGO-DENKOWA

Odkrycie i prace archeologiczne

We wrześniu 2012 roku Muzeum Historyczno-Archeologiczne w Ostrowcu Świętokrzyskim otrzymało od dyrekcji Publicznej Szkoły Podstawowej nr 9 na osiedlu Denków informację o odkryciu w sąsiedztwie placówki naczyń z monetami. Tego samego dnia na miejsce udali się pracownicy muzeum. Na podstawie relacji świadków ustalono, że odkrycia dokonano podczas prac ziemnych związanych z budową linii światłowodowej, przebiegającej wzdłuż wschodniej ściany budynku szkoły. Znajdźiska dokonano ok. 3 m od budynku, na działce ewidencyjnej nr 97, na której położona jest szkoła, w narożniku ulic Niewiadomej i Szkolnej (ryc. 1).

¹ Waldemar Ryszard Brociek, mgr, historyk, Izba Pamięci Cukrownictwa KGS S. A. w Ostrowcu Świętokrzyskim; Artur Jedynek, mgr, archeolog, Muzeum Historyczno-Archeologiczne w Ostrowcu Świętokrzyskim; Kamil Kaptur, mgr, archeolog, Muzeum Historyczno-Archeologiczne w Ostrowcu Świętokrzyskim.

Ryc. 1. Lokalizacja znaleziska. Mapa topograficzna:
<https://www.geoportal.gov.pl/>

Podczas odkładania koparką ziemi z wykopu, jeden z pracowników zauważył spadające wraz z nią niewielkie naczynie gliniane. W trakcie upadku uległo ono uszkodzeniu i w momencie próby podniesienia rozsypało się ujawniając zawartość w postaci monet. Rozsypane monety zostały pozbierane przez pracowników i zanesione do sekretariatu szkoły. Fragmenty rozbitego naczynia wraz z ziemią wrzucono ponownie do wykopu, zaraz po ułożeniu przewodu. Przybyli na miejsce pracownicy ostrowieckiego muzeum wykonali dokumentację fotograficzną, zebrali relacje od wykonawców robót oraz przeliczyli znalezione monety. Stwierdzono 180 sztuk srebrnych numizmatów, w większości w dobrym stanie zachowania, z czytelnymi legendami i wizerunkami. Część monet w różnym stopniu była pokryta zieloną lub ciemną patyną (ryc. 2).

Ryc. 2. 180 monet ze skarbu w dniu odkrycia. Fot. A. Jedynak. Archiwum Muzeum Historyczno-Archeologicznego w Ostrowcu Świętokrzyskim.

W ciągu dwóch kolejnych dni, po wcześniejszym zgłoszeniu znaleziska do Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Kielcach i uzgodnieniu dalszej procedury postępowania, rozpoczęły się prace weryfikacyjne w miejscu gdzie dokonano odkrycia². Pierwszym krokiem było sprawdzenie miejsca znalezienia skarbu detektorem metalu oraz zebranie luźnej ziemi zalegającej w promieniu kilku metrów od punktu wskazanego przez odkrywców. Została ona w całości przesiana przez sita. Następnie na odcinku ok. 4 m wybierano warstwami zasypisko rowu instalacyjnego, także je przesiewając. Zasypisko wybrano do głębokości ok. 1 m osiągając nienaruszone przez koparkę warstwy gruntu. W wyniku tych działań udało się odnaleźć jeszcze 6 monet oraz kilkanaście części naczynia, w którym skarb był zdeponowany. Znalezione fragmenty posiadały świeży przełom, a także ślady zielonej patyny na wewnętrznych powierzchniach powstałe w wyniku długotrwałego kontaktu z metalem. Według informacji znalazców, obok rozbitego naczynia widoczne były również fragmenty szarej tkaniny lub skóry, które uległy zniszczeniu. Podczas badań weryfikacyjnych nie odna-

² A. Jedynak, K. Kaptur, *Sprawozdanie z okoliczności znalezienia skarbu monet w Ostrowcu Świętokrzyskim – Denkowie oraz archeologicznych prac weryfikacyjnych przeprowadzonych w miejscu odkrycia w dniach 18-19.09.2012 r.*, maszynopis w archiwum Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Kielcach, 2012.

leżono takich pozostałości, można jednak domniemywać, iż pierwotnie wylot naczynia był zabezpieczony fragmentem jakiejś tkaniny.

W pracowni konserwacji ostrowieckiego muzeum wykonano rekonstrukcję naczynia na bazie pozyskanych fragmentów ceramiki³. Posiada ono wysokość 6,5 cm, maksymalną średnicę ok. 7,5 cm i wykonane jest z białej gliny. Cała powierzchnia wewnętrzna i znaczna część zewnętrznej, bez partii przydennej i dna, pokryta jest żółto-brązową polewą. Pod wylewem przebiega delikatnie zaznaczony ciemniejszy, wąski pasek (ryc. 3).

*Ryc. 3. Zrekonstruowane naczynie gliniane, w którym znajdowały się monety.
Fot. K. Kaptur.*

Poza fragmentami naczynia zawierającego monety, w trakcie badań pozyskano również kilkadziesiąt innych fragmentów nowożytniej ceramiki oraz ułamków szkła. W profilach wykopu zaobserwowano ponadto warstwę spalenizny, zawierającą fragmenty drewna, którą jednak trudno interpretować ze względu na niewielki zakres badań i w związku z tym ograniczoną możliwość obserwacji. Można się jedynie domyślać, że może to być jakiś ślad dawnej drewnianej zabudowy tej części miasta.

³ Rekonstrukcję naczynia wykonała mgr Urszula Jedynak.

Po zakończeniu prac terenowych całość znaleziska została przejęta z rąk dyrekcji szkoły w Denkowie i trafiła do zbiorów Muzeum Historyczno-Archeologicznego w Ostrowcu Świętokrzyskim jako depozyt Świętokrzyskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Kielcach. Wkrótce potem przeprowadzono konserwację monet.

Charakterystyka depozytu

Podczas prowadzonych prac terenowych dołożono wszelkich starań, aby maksymalnie dokładnie przeszukać miejsce odkrycia. To, oraz fakt, że zbiór monet został natychmiast przejęty przez szkołę w Denkowie, tuż po wydobyciu z ziemi, pozwala sądzić, iż jest on zachowany w całości. Niewielka objętość naczynia, które znalezione monety wypełniają niemal w całości także zdaje się potwierdzać tą tezę.

Zinventaryzowano łącznie 186 monet z końca XVI i pierwszej połowy XVII w., głównie koronnych i litewskich Zygmunta III Wazy oraz pojedyncze bite w innych mennicach Rzeczypospolitej, a także pochodzące ze Śląska i Pomorza. W skład skarbu wchodzi przede wszystkim monety drobne, głównie półtoraki, trojaki i grosze oraz nieliczne orty i szóstaki (ryc. 4).

Szczegółowy skład skarbu przedstawia się następująco:

I Rzeczpospolita

Zygmunt III Waza (1587-1632)

Mennica Bydgoszcz

Ort (5)⁴- 1621, 1622, 1623, 1624, 162?

Trojak (1) - I-F Lewart J. Firlej 1596(1),

Półtorak (72) - 1618(2), 1619(3), 1620(2), 1621(7), 1622(10), 1623(17), 1624(14), 162?(8), nieczytelna data (9)

Grosz (26) - 1615(1), 1623(3), 1624(17), nieczytelna data (4)

Szeląg (2) - nieczytelna data (2)

Mennica Kraków

Szóstak (11) - herb Sas M. Daniłowicza 1623(6), herb Sas M. Daniłowicza 1624(1), herb Sas M. Daniłowicza 1625(1), herb Półkozic H. Ligęzy 1625(2), herb Półkozic H. Ligęzy 1626(1)

⁴ Przy nominałach podano w nawiasach liczbę zinventaryzowanych monet, przy datach liczbę monet z danej emisji.

Trojak (55) - 1618(1), 1619(2), 1620(2), 1621(7), 1622(26), 1623(7),
1624(5),
162?(3), nieczytelna data (2)
Grosz (1) - 1613

Mennica Wilno

Grosz (3) - 1625(1), 1621(1), nieczytelna data (1)
Szeląg (1) - 1611(1)

Mennica Ryga

Szeląg (2) - nieczytelna data (2)

Mennica Gdańsk

Ort (2) - 1621, 1623

Pomorze Zachodnie

Bogusław XIV (1620-1637)⁵

Mennica Darłowo

Grosz (1) - 1619

Śląsk – Księstwo Ziębicko-Oleśnickie

Henryk Waclaw i Karol Fryderyk (1617-1647)⁶

Mennica Oleśnica

3 krajcary (3) - 1619, 1621, nieczytelna data (1)

Śląsk – Księstwo Opolskie i Raciborskie

Gabriel Behtlen, ks. Siedmiogrodu (1613-1629)⁷

Mennica Opole

trojak(1) - 1622

B - Z - Balthazar Zwirner - mincerz w Opolu 1622-1623

⁵ W latach 1606-1621 książę na Darłowie. Od 1620 r. książę szczeciński, następnie od 1625 r. książę całego Pomorza Zachodniego.

⁶ Synowie Karola II, książęta z dynastii Podiebradów.

⁷ Książę opolski i raciborski w latach 1622-1625.

Najstarszą monetą w skarbie był trojak Zygmunta III Wazy z 1596 r., najmłodszą szóstak z 1626 r. Dość dobry stan zachowania monet pozwala sądzić, że zdeponowano je w ziemi niedługo po roku 1626.

Znaczenie skarbu i kontekst znaleziska

Skarb został odkryty w Denkowie, dawnym mieście, a od 1869 r. osadzie, która w 1954 r. została włączona w granice Ostrowca Świętokrzyskiego. Miasto pod nazwą Wielki Michów zostało założone na „surowym korzeniu” przez Stanisława Michowskiego h. Rawa. 3 stycznia 1564 r. uzyskał on przywilej od Zygmunta Augusta, zezwalający na lokację miasta na lewym brzegu Kamiennej, w sąsiedztwie wsi Denków. W 1585 r. kolejny właściciel, Kalikst Michowski, w wydanym przez siebie dokumencie nadał miastu nowe tereny oraz określił jego granice i powinności na rzecz dziedzica. Na przełomie XVI/XVII w. nastąpiła zmiana nazwy miasta na Denków. Wieś nosząca dotychczas tę nazwę, leżąca na prawym brzegu Kamiennej, zaczęła być odtąd nazywana Denkówkiem. Około 1581 r. Michowscy ufundowali też w nowo lokowanym mieście modrzewiowy kościół pw. św. Trójcy i św. Stanisława. W 1626 r. dokumentem wystawionym w Bodzentynie, biskup krakowski Marcin Szyszkowski podniósł kościół do rangi parafialnego. Drewniana świątynia pod koniec XVII w. była już w złym stanie technicznym, dlatego też w latach 1691-1702 zastąpiono ją nową, murowaną i istniejącą do dziś⁸.

Kto więc mógł ukryć monety w 1 połowie XVII w. na terenie Denkowa i dlaczego to uczynił? Nominalna łączna wartość ówczesna skarbu wynosi 477 groszy czyli 15 złotych i 27 groszy. Monety te można było wymienić na 5 talarów i 27 groszy lub na 2 dukaty, 1 talara i 7 groszy (orty – 126 groszy, szóstaki – 66 groszy, trojaki – 171 groszy, półtoraki – 108 groszy, szelągi – 2 grosze, pozostałe – 4 grosze).

Skarb odnaleziono w odległości ok. 100 m od obecnego kościoła parafialnego, na skraju działki, która jeszcze w XIX w. była własnością denkowskiego probostwa. Z dużą dozą prawdopodobieństwa można jednak wykluczyć, aby ukrył w tym miejscu depozyt któryś z księży służących w tym czasie w denkowskim kościele. Świadczy o tym m.in. stosunkowo mała wartość monet oraz brak w skarbie talarów i dukatów. W latach 1616-1649 posługę pełnił ks. Walenty Kabacki z prezenty kasztelana sandomierskiego Stanisława Tarnowskiego, w okresie późniejszym kaznodzieja opa-

⁸ Por. m.in. J. Moniewski, *Kartki z przeszłości Ostrowca i jego okolic*, Ostrowiec Świętokrzyski 1991, s. 15-16; W. R. Brociek (red.), *Gmina Bodzechów wczoraj i dziś*, Ostrowiec Świętokrzyski 2012, s. 243-244.

towski i dziekan foralny oraz pleban ostrowiecki⁹. W akcie wizytacji z 1637 r. odnotowano też obecność ks. Sebastiana Gałuszowicza, starego wikarego. W ich przypadku, jak pokazuje historia odkrycia skarbu kunowskiego¹⁰, miejsce deponowania znajdowałoby się bliżej kościoła, gdzie mieliby stały, niczym nieskrępowany dostęp.

Mógł to natomiast uczynić jeden z ówczesnych denkowskich mieszczan-rzemieślników, mieszkający w pobliskich zabudowaniach, chcący zabezpieczyć swoje oszczędności. Wartość znaleziska porównywalna jest z wynagrodzeniem robotnika niewykwalifikowanego za 2,5 miesiąca, cieśli – za 1,5 miesiąca, zaś murarza – za miesiąc (tab. 1).

Tab. 1. Wartość nabywcza pieniądza w 1 połowie XVII w.¹¹

	ok. 1600 r.	ok. 1630 r.
wół	10-14 złotych	30-35 złotych
cielę	3-4 złote	8-10 złotych
wieprz	3-4 złote	10-15 złotych
beczka śledzi	6-7 złotych	20-26 złotych
korzec żyta (ok. 44 litry)	35 groszy	95-100 groszy
łokieć płótna	2 grosze	5 groszy
kożuch	2 złote	5 złotych
para butów	50 groszy	160 groszy
murarz dziennie	10 groszy	20 groszy
cieśla dziennie	8 groszy	14 groszy
robotnik niewykwalifikowany dziennie	3 grosze	8-9 groszy

Źródło: Opracowanie własne.

W 1589 r. w Denkowie było 17 rzemieślników, a w roku 1629 w mieście pracowało 2 piekarzy, rzeźnik, 2 tkaczy, krawiec, kołodziej, 2 szewców, sukiennik, 2 garncarzy, kuśnierz i kowal¹². Odkryty depozyt mógł być czasową nadwyżką gotówkową uzyskaną w wyniku jednej lub kilku transakcji handlowych lub długotrwałą oszczędnością mieszczanina-rzemieślnika. Nie

⁹ J. Wiśniewski, *Dekanat opatowski*, Radom 1907, s. 155.

¹⁰ Skarb odkryto w 1931 r. w fundamentach nieistniejącego kościoła kaznodziejskiego pw. św. Szymona i Judy w Kunowie. Większość monet z tego depozytu znajduje się w zbiorach ostrowieckiego muzeum; zob. A. Bastrzykowski, *Monografia historyczna Kunowa nad Kamienną i jego okolicy*, Kraków 1939, s. 369-384.

¹¹ J. Kurpiewski, *Zarys historii pieniądza polskiego*, Warszawa 1988, s. 56.

¹² J. Moniewski, *Kartki z przeszłości...*, s. 16; W. R. Brociek, *Ostrowiec Świętokrzyski i okolice*, Ostrowiec Świętokrzyski 1998, s. 130.

można też oczywiście wykluczyć, że ukryte w ziemi monety były pochodzącym z kradzieży złodziejskim łupem.

Dlaczego do ich ukrycia wybrano miejsce w centralnej części ówczesnego miasta? Pewną wskazówką, choć siłą rzeczy pozostającą w sferze domysłów jest fakt, że blisko miejsca odkrycia jeszcze w latach 60. XX w. stał kamienny krzyż z 1863 r. fundowany przez rodziny Kaczmarskich i Myśliwskich (ryc. 5)¹³. Być może miejsce to nie było przypadkowe i można domniemywać, że w tej lokalizacji istniała dawna tradycja stawiania krzyży czy świętych figur. Można dopuścić możliwość, że już w pierwszej połowie XVII w. znajdował się w tym rejonie krzyż, zapewne drewniany, który jako charakterystyczny punkt w topografii miasta został wybrany do zdeponowania monet. Praktyka ukrywania kosztowności w pobliżu takich obiektów była zresztą bardzo często stosowana.

Ryc. 5. Lokalizacja kamiennego krzyża z 1863 r. w pobliżu miejsca odkrycia skarbu na planie Denkowa z 1874 r. Zbiory Muzeum Historyczno-Archeologicznego w Ostrowcu Świętokrzyskim.

¹³ Krzyż stał jeszcze do końca lat 60. w narożniku nowej Szkoły Podstawowej Nr 9 w Denkowie, oddanej do użytku w 1969 r., potem przeniesiony został na teren cmentarza kościelnego, na lewo od bramy wejściowej. Obecnie w górnej części, w miejsce krzyża jest figura Chrystusa. Napis na postumencie: *Stanisław i Katarzyna / z Polakowskich / MYŚLIWCY / Piotr i Cecelyia z Myśliwskich / KACZMARSCY / Ten Krzyż wystawili / dnia 24/II 1863r.*

Z drugiej strony, osobie deponującej własne kosztowności zależało na zachowaniu tajemnicy i ukrycia tego faktu przed niepowołanym wzrokiem, dlatego też czyniono to raczej w miejscach ustronnych, z dala od ludzkich siedzib. Wybierano kapliczki położone poza miastem czy wsią, w polach, w lesie lub na rozstajach dróg. Trudno sobie wyobrazić, żeby mieszkaniec Denkowa ukrył swój dobytek zakopując go przy ogólnie dostępnym krzyżu położonym przy ulicy w centrum miasta. Ponadto istnienia w tym miejscu krzyża starszego niż druga połowa XIX w. nie potwierdza mapa Galicji Zachodniej A. M. von Heldensfelda, ukazująca stan z przełomu XVIII/XIX w¹⁴. Autorzy mapy zazwyczaj skrupulatnie nanosili w obrębie danej miejscowości obiekty takie jak kapliczki, krzyże czy figury, rozróżniając drewniane i murowane.

Bardziej prawdopodobny wydaje się domysł, że skarb ukryto w obrębie ówczesnie istniejących tu zabudowań, być może nawet na terenie posesji należącej do właściciela depozytu. Taka praktyka nie była odosobniona. Dla przykładu, z 1853 r. pochodzi informacja o odkryciu na terenie folwarku w Częstocicach¹⁵ skarbu XVII-wiecznych monet. Prasa donosiła, że *w folwarku Częstocice, do dóbr Ostrowieckich w Powiecie Opatowskim należącym, włościanie: Antoni Baran, Wojciech i Jan Mucha, Jan Listek, oraz inni, grzebiąc mierzwę, wykopali trzysta kilkadziesiąt sztuk monet z XVIIgo wieku, między temi, trzy orty z roku 1668, dwadzieścia sztuk szóstaków, i 320 miedzianych szelągów*¹⁶. W tym przypadku monety zostały ukryte na terenie istniejącego już w XVII w. folwarku, pośród zabudowań gospodarczych. Nie inaczej mogło być w Denkowie.

Depozyt został odkryty na rogu dzisiejszych ulic Niewiadomej i Szkolnej. Ta ostatnia jeszcze do 1954 r. nosiła nazwę Kościelnej¹⁷ i istniała w Denkowie już w początkach XVII w. Inwentarz miasta z 1620 r. wymienia przy ulicy Kościelnej kilkadziesiąt posesji oraz nazwisk mieszczan¹⁸. Był więc to obszar miasta gęsto zabudowany i dogodny, aby zachowując tajemnicę ukryć pieniądze wykorzystując jakieś budynki, np. gospodarcze. Istnienie zabudowy oraz, być może, pożar jaki je strawił w pewnym mo-

¹⁴ A. Mayer von Heldensfeld, *Karte von West-Gallizien*, skala 1:28 800, Wiedeń 1801-1804.

¹⁵ Folwark położony był na terenie dzisiejszego parku przy Pałacu Wielopolskich w Częstocicach, oddziale Muzeum Historyczno-Archeologicznego w Ostrowcu Świętokrzyskim.

¹⁶ „Kurjer Warszawski”, 1853, nr 117, s. 596.

¹⁷ Po przyłączeniu Denkowa do Ostrowca Świętokrzyskiego zmieniono nazwy niektórych ulic, aby nie dublowały się w nowym organizmie miejskim.

¹⁸ J. Pielas (opr.), *Źródła i materiały do dziejów szlachty województwa sandomierskiego w XVI-XVIII wieku*, t. 2, *Inwentarze dóbr ziemskich z XVII-XVIII wieku*, cz. 1, Kielce 2013, s. 13.

mencie, poświadcza prawdopodobnie warstwa spalenizny zaobserwowana podczas badań archeologicznych.

Zagadką pozostaje natomiast pytanie dlaczego deponujący skarb nie wydobył go z ziemi. Czyżby nagła śmierć sprawiła, iż informacja o depozycie nie została przekazana nikomu z rodziny? Zazwyczaj oszczędności ukrywano w ziemi w obliczu nadciągającego niebezpieczeństwa. W tym czasie, a więc niedługo po 1626 r., nie było na terenie ówczesnego powiatu sandomierskiego obcych najazdów. Natomiast zdarzały się epidemie „czarnej śmierci”, które dziesiątkowały ludność w większych skupiskach. Między innymi w 1623 r. nad Kamienną grasowało morowe powietrze, w wyniku którego zmarła większa część mieszkańców Kunowa¹⁹. Fakt, że pieniądze nie zostały podjęte z ziemi, mógł być spowodowany też gwałtownym przypadkiem losowym. Zabudowania mogły zostać zniszczone w wyniku pożaru, a ich właściciel poniósł w nim śmierć.

Z braku dokładniejszych informacji, nie jesteśmy też w stanie stwierdzić czy znalezisko można ewentualnie łączyć z epizodem reformacyjnym, jaki miał miejsce w Denkowie, a który chronologicznie pokrywa się z czasem kiedy skarb został utworzony i zdeponowany w ziemi. W początkach XVII w. kościół denkowski służył zarówno katolikom jak i miejscowym kalwinom. Nie wiemy czy ci ostatni w pewnym momencie zostali zmuszeni do opuszczenia miasta, w każdym razie w 1633 r. świątynia została rekonyliowana przez biskupa Tomasza Oborskiego²⁰.

Zapewne nigdy się nie dowiemy kto był właścicielem pieniędzy, z jakiego powodu zdecydował się na ich ukrycie i dlaczego nie wydobył ich z ziemi. Skarb odkryty w Denkowie jest natomiast niezwykle interesującym świadectwem historii miasta w początkowym okresie jego istnienia.

Abstrakt: W 2012 r. w Ostrowcu Świętokrzyskim – Denkowie odkryto skarb srebrnych monet. Znaleziska dokonano przypadkowo podczas prac ziemnych prowadzonych w pobliżu budynku szkoły podstawowej. W miejscu odkrycia przeprowadzono następnie archeologiczne badania weryfikacyjne. Zinventaryzowano łącznie 186 monet z lat 1596-1626, głównie koronnych i litewskich Zygmunta III Wazy oraz pojedyncze bite w innych mennicach Rzeczypospolitej, a także pochodzące ze Śląska i Pomorza. W skład skarbu wchodziły przede wszystkim monety drobne, głównie półtoraki, trojaki i grosze oraz nieliczne orty i szóstaki. Zagadką pozostaje, kto i dlaczego ukrył monety w ziemi. Można się domyślać, że uczynił to jeden z mieszczan-rzemieślników, mieszkający w pobliskich zabudowaniach, chcący zabezpieczyć swoje oszczędności. Nie wiadomo również, dlaczego właściciel nie wydobył z ziemi pie-

¹⁹ A. Bastrzykowski, *Monografia historyczna Kunowa...*, s. 89-90.

²⁰ W. R. Brociek (red.), *Gmina Bodzechów...*, s. 244.

niędzy. Odkryty skarb jest na pewno interesującym świadectwem historii Denkowa, który dziś jest częścią Ostrowca Świętokrzyskiego, a w latach 1564-1869 był odrębnym miastem i znaczącym ośrodkiem rzemieślniczym.

Słowa kluczowe: Denków, skarb, monety, XVII wiek.

BIBLIOGRAFIA:

- ✓ Bastrzykowski A., *Monografia historyczna Kunowa nad Kamienną i jego okolicy*, Kraków 1939.
- ✓ Brociek W. R., *Ostrowiec Świętokrzyski i okolice*, Ostrowiec Świętokrzyski 1998.
- ✓ Brociek W. R. (red.), *Gmina Bodzechów wczoraj i dziś*, Ostrowiec Świętokrzyski 2012.
- ✓ Jedynek A., Kaptur K., *Sprawozdanie z okoliczności znalezienia skarbu monet w Ostrowcu Świętokrzyskim – Denkowie oraz archeologicznych prac weryfikacyjnych przeprowadzonych w miejscu odkrycia w dniach 18-19.09.2012 r.*, maszynopis w archiwum Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Kielcach, 2012.
- ✓ Kurpiewski J., *Zarys historii pieniądza polskiego*, Warszawa 1988.
- ✓ Moniewski J., *Kartki z przeszłości Ostrowca i jego okolic*, Ostrowiec Świętokrzyski 1991.
- ✓ Pielas J. (opr.), *Źródła i materiały do dziejów szlachty województwa sandomierskiego w XVI-XVIII wieku, t. 2, Inwentarze dóbr ziemskich z XVII-XVIII wieku, cz. 1*, Kielce 2013.
- ✓ Wiśniewski J., *Dekanat opatowski*, Radom 1907.